

Schwarz, Michal; Blažek, Václav

[Mongolo-Tibetica Pragensia '10. 2010, Vol. 3, No. 1 & 2]

Linguistica Brunensia. 2011, vol. 59, iss. 1-2, pp. 342-346

ISBN 978-80-210-5507-0

ISSN 1803-7410 (print); ISSN 2336-4440 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/115151>

Access Date: 21. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Literatura:

Matzenauer, A.: *Cizí slova ve slovanských řečech*. Brno 1870.

Mažiulis, V.: *Prūsų kalbos etimologijos žodynas*. Vilnius 1988–1997.

Miklosich, F.: *Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen*. Wien 1867.

Nesselmann, G. H. F.: *Thesaurus linguae Prusicae*. Berlin 1873.

Eva Seitlová

Vít Boček: Studie k nejstarším romanismům ve slovanských jazycích. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2010. (Studia etymologica Brunensia, 9.) 180 s. ISBN 978–80–7422–013–5. 169 Kč.

V této zprávě chceme upozornit na práci, která zaujme slavisty i romanisty: Vít Boček ve své knize, původně disertaci obhájené v oboru srovnávací jazykovědy na Masarykově univerzitě, řeší přitažlivé téma nejstarších slovansko-románských jazykových kontaktů. Obsah knihy je následující. Po koncizním úvodě, stanovujícím cíle práce (s. 11), následuje obecná kapitola, řešící metodologická témata rozsahu materiálu, který se bude zkoumat, povahy jazykových kontaktů, o něž jde, a formálních a sémantických aspektů rekonstrukcí, do nichž se autor pustí (*Obecná témata*; s. 13–29). Na to přichází jádro knihy: důkladná etymologická analýza korpusu 21 uvážlivě vybraných nejstarších románských lexikálních výpůjček v slovanských jazycích (*Etymologická analýza*; s. 31–155); už jen tato kapitola má cenu sama o sobě. V posledním oddíle se pak shrnují závěry, k nimž se dospělo: jednak zdroje zkoumaných výpůjček, jednak a především pravidla substituce románských konsonantů a vokálů v nejstarších slovanských přejetích, tedy vlastně precizovaný nástroj cenný zpětně pro další etymologické analýzy (*Výsledky*; s. 147–155).

Pokud jde o hodnocení knihy, prostor krátké zprávy nedovoluje než zopakovat, co je jejím předmětem, a vyzdvihnout dvě její vlastnosti. Předmětem jsou nejstarší lexikální přejetí z románských jazyků v slovanských jazycích. Toto zmínit je pro samo posouzení práce důležité. V obojím – románském i slovanském – aspektu se totiž autor musel pustit do složité jazykově-rekonstrukční práce, která byla o to náročnější, že téma před ním nikdo soustavněji nepojednal, takže bylo třeba se prokoušávat izolovanými názory k jednotlivostem. Navíc románská dialektologie – zejména historická – byla, jak známo, jedním ze zdrojů skepse vůči možnosti strukturního popisu jazyka, což – jak zasvěceným dojde – je dalším výrazem komplexnosti pojednávaného tématu. O charakteru práce je pak třeba říct zejména dvojí. Autor své téma pojednal poučeně, uměřeně a adekvátně: ukázal na hlavní otázky tématu, nepustil se do dobrodružností, ale když viděl řešení, navrhl je. Kromě toho jsou mezi jeho řešeními i zváženíhodná řešení originální.

Specialisté romanističtí i slavističtí Bočkově práci jistě izolovaně vytknou tu a onu jednotlivost. Ale obecně je důležité, že posuzovaná práce se může stát prvním svazkem sebraných spisů autorových. Doporučujeme ji laskavému čtenáři k pozornosti.

Bohumil Vykypěl
vykypel@iach.cz

Mongolo-Tibetica Pragensia '10, Vol. 3, No. 1 & 2. Praha: Triton 2011. ISSN 1803–5647.

Z redakční a autorské dílny pražské mongolistiky letos vychází nový opět výživný svazek se sérií mongolo-altaistických a tibetologických prací. Příspěvky uvádíme v abecedním pořadí podle příjmení autorů a v druhé části podle příjmení recenzentů.

Daniel Berounský (Praha, UK) prezentuje v článku *Entering Dead Bodies and the Miraculous Power of the Kings: The Landmark of Karma Pakshi's Reincarnation in Tibet Part I* první část

studie věrouk, vyprávění a legend o vysoce postavených převtělencích a posvátných kráľích v Tibetu. Příspěvek je komentovaným úvodem k tradici převtělenců (tib. sprul sku) v tibetském buddhismu se zaměřením na představitele školy Karmapa a nejvíce na osobu třetího Karmapy Rangjung Dorje (1284–1339). Jednou ze zakládajících osob této linie byl legendární světec Karmapakši. Rukopis s jeho hagiografií se již nejspíš ztratil. Proto Berounský shromažďuje dílčí data o jeho životě z vzácných tibetských textů, které navíc ve studii uvádí i s překladem do angličtiny. Tématem se autor zabývá v úctyhodné šíři; v budoucnu by měl soubor studií určitě vydat i jako monografii. Ha Mingzong (Praha, UK) přispívá článkem *Particles in Mongghul 1. Final, interrogative and negative particles*. Po krátkém představení mongghulských a monguorsko-čínských dialektů (viz též Georg v Janhunenově sborníku z r. 2003 nebo Faehndrich 2007) se autor věnuje užívání částic v každodenní hovorové mongghulštině. Ukazuje, že mongghulština běžně přejímá čínské a tibetské částice a naopak některé výpůjčky zase pronikají do místního qinghaiského dialektu čínštiny. Vzájemné vlivy idiomů vyplývají z jejich dlouhodobého blízkého styku v monguorsko-čínsko-tibetských oblastech provincií Gansu a Qinghai. Pro nezasvěcené je třeba dodat, že Ha Mingzong je mladý mongghulský rodilý mluvčí, právě vydává monografii o Mongghulech a jejich jazyce a navíc má prestižní grant na univerzitě v Cambridge, kde již přednášel na konferenci. Veronika Kapišovská (Praha, UK) popisuje v článku *Adaptation of loanwords in Mongolian through verb formation* mechanismus adaptace výpůjček v chalchské mongolštině prostřednictvím slovesných derivačních sufixů, čímž vznikají nová slovesa. Se jmény se nejčastěji pojí *-l/-la*, *-da*, *-m*, *-xe* a *-uul* (variantně s jinými vokály podle pravidel vokalické harmonie). Příspěvek je zvláště cenný pro gramatickou typologii. Autorka dokazuje, že z více než dvaceti slovesných derivačních sufixů se jich pro adaptaci slovesných výpůjček v hovorové mongolštině užívá pouze 6. Jde o všechny již uvedené, které adaptují vypůjčené jméno. Suffixy *-la* a *-lda* v mongolštině adaptují slovesné výpůjčky. Bayarma Khabtagaeva (Szeged) napsala vynikající studii *Barguzin Evenki: a Tungusic dialect in Buryatia*, ve které se věnuje barguzínské evenkštině. Autorka sbírala data přímo v terénu v roce 2009. Její studie je tedy zcela aktuální. Drobný sibiřský jazyk a jeho pouhých 370 nositelů zkoumá etnograficky, i co do genetických a areálových vztahů. Barguzínští Evenkové (žijící v Barguzínské a Kurumkanské oblasti) jsou zajímaví tím, že ač jsou etnicky Evenkové, přijali kulturu Burjatů a přirozeně mluví i rusky (dále asi 800 vlastních Evenků žije severně od Bajkalu). Barguzínští Evenkové si udržují silné povědomí národní identity. Pomáhá jim orálně tradovaná genealogie a nejspíš i zakreslená struktura rodového klanu. Autorka se zaměřuje hlavně na vývojové tendence moderní hovorové barguzínské evenkštiny ve srovnání s klasickou literární fází. Pozornost věnuje i mongolským výpůjčkám a je skvěle informována o relevantní literatuře. Doc. J. Lubsangdorji (Praha, UK) nabízí v článku *The Secret History of the Mongols in the mirror of metaphors (3) Venus of the Chorchin Mongols and Etügen* velmi zajímavý filologický komentář k nálezům starých kamenných sošek (mongolsky *ongon*), které používají šamani v rituálech jako znázornění předků. Sošky jsou přitom velmi podobné prehistorickým plastikám Venuše a autor zkoumal živou orální tradici v terénu v Mongolsku v roce 2008. Ve studii se zaměřuje na výrazy literární mongolštiny jako je např. *etügen* „země / bohyně Země“ s nejstarším významem „vulva“ a konotacemi „činný původce / tvůrce“. Později se termín přelil do metaforických významů jako „matka“, „šamanka“, „světec“, „předek / mudrc“. A právě příkladům takových metaforických slov v mongolštině je věnována pečlivá etymologická studie i s příklady textů. Jen některé sady autorem preferovaných lexémů nejsou zcela kompatibilní ani sémanticky ani z hlediska altajské historické fonologie (viz EDAL 284, 290, 796 etc.). Zvláště nelze obecně přijmout změnu **p > q/k*, ale jen **p > h*, *-j-* (viz EDAL 25–31). Autor většinou užívá západní transkripci, přitom některá slova zapisuje v Mongolsku obvyklejším typem romanizace (toponyma *Hangai*, *Darhad*; *burhans* = „buddhové“ nebo jméno šamana *Muunohoi*). Alena Oberfalzerová (Praha, UK) pokračuje ve svém loňském příspěvku o užívání ikonopoeických slov v hovorové mongolštině. V článku *Use of iconopoeic words in spoken Mongolian* své gramatické analýzy shrnuje přehledně i v tabulkách a dokládá je bohatými

příklady. Zabývá se jednak onomatopoeickými slovy a jednak slovy, která odkazují na zvukovou i vizuální podobu zobrazovaného současně. Na propracování a vzhledu do problematiky je vidět, že se autorka věnuje tématu dlouhodobě; ostatně materiál nasbírala doslova v jurtech. Eva Obrátilová (Praha, UK) napsala článek *Personal names among Mongolian nomads*, ve kterém analyzuje mongolská jména. Vyzdvihuje 3 hlavní sémantické motivace, které vedou rodiče ke konkrétnímu výběru jména. Pro rodiče je nejdůležitější, aby jméno přinášelo dítěti prospěch a bohatství. Jako druhé nejčastěji vybírají jméno s ochrannou funkcí; třetí v pořadí jsou tabuová jména. Autorka napsala hodnotnou sociolingvistickou studii, která popisuje i mnohé rituální úkony spojené s udělováním jmen. Studii lze s výhodou užít jako zasvěcený kontextuální úvod k pracím mongolského specialisty Сэржээ (1991, 2007). Obrátilová užívá méně obvyklou mongolskou transkripci do latinky (např. *h* pro zápis azb. *x*, které se častěji zapisuje angl. *kh*, česky *ch*), ale je v tomto zápisu konzistentní. Jarmila Ptáčková (Berlín, Humboldtova univerzita) popisuje současné demografické problémy, etnické vztahy a změny ekologických podmínek života na pastvinách v provincii Qinghai v článku *The sedentarization process in Tibetan nomadic areas of Qinghai, China*. Zejména v posledních letech vykazuje čínská politika vůči národnostním menšinám přívětivější tvář, nicméně i přes prokazatelnou vstřícnost nemůže reflektovat všechny lokální podmínky. Pevně stanovené kvóty pro přesídlení často vedou k tomu, že pastevci sice získají modernější bydlení, nicméně na nových stanovištích je málo možností k obživě. Lidé jsou také mnohdy nedostatečně informováni místními úřady o podmínkách stěhování nebo dokonce i o možnosti přesun odmítnout. Také ceny bytů v menších městech často podléhají realitním spekulantům. Autorka podává o všem pronikavou zprávu, protože je dokonale informována přímo z terénu (viz i její loňský článek) a má nastudovány oficiální čínské dokumenty místní vlády. Pavel Rykin (Petrohrad, Ruská akademie věd) nabízí novou etymologii jména Bodončar v článku *Etymology of Middle Mongolian Bodončar ~ Bodančar*. Jeho řešení spočívá ve srovnání jména s kalmyckým *bodntr* 'předek, prapraděd'. To odpovídá faktu, že Bodončar je zmíněn v Tajné kronice Mongolů jako vůbec první známý předek Temüjina / Čingischána. Rykin uvádí i etymologická řešení jiných autorů, ale jeho pokus se skutečně jeví jako nejpřesvědčivější. Kvality ruské lingvistiky potvrzuje analýza jména zapsaného i čínskými znaky (z dochované verze Tajné kroniky Mongolů) a podrobná srovnávací studie příbuzenských termínů v literární mongolštině, kalmyčtině, burjatštině a chalchské mongolštině. Jaroslav Vacek (Praha, UK) přispívá studii *Verba dicendi and related etyma in Dravidian and Altaic 5.1. Etyma with initial vowels (i-, e-, u-, o-, a-) and root-final stops, affricates, nasals and glides*, kde pokračuje v řadě článků mapujících zajímavá sémantická pole v drávidských a jádrových altajských jazycích (tj. bez japonštiny a korejštiny). Předkládaný článek se zaměřuje na skupinu etymonů s významem „mluvit“ nebo vydávat zvuk a relevantní onomatopoeia. I tento článek podporuje Vackovu hypotézu raného altajsko-drávidského kontaktu (obsáhleji o tom Blažek 2010: 385+386). To jak intenzivně se Vacek problematikou zabývá, je nejlépe vidět na soupisu bibliografie: na 1 stranu odkazů na díla jiných autorů připadají 2 strany odkazů na autorova vlastní díla! Zuzana Vokurková navazuje na svou loňskou studii koncovek sloves poznávání v hovorové tibetštině. V článku *Epistemic modality in Tibetan: The use of secondary verbs with epistemic verbal endings* se zaměřuje na kombinace sekundárních sloves (modálních a sloves vyjadřujících čas a směr) s epistemickými slovesnými koncovkami a dokládá je četnými příklady. Její výsledky jsou cenné pro gramatickou typologii: ukazují nízkou míru kombinace sekundárních sloves s perfektivními koncovkami; slovesa vyjadřující čas a směr se obvykle kombinují s perfektivními koncovkami přítomného času; a některá modální slovesa se pojí výhradně s imperfektivními koncovkami *chog1* a *nus*. Veronika Zikmundová (Praha, UK) napsala rozsáhlý článek *The function of descriptive verbs in colloquial Sibe 1. The basic pair of verbs of motion ji- 'to come' vs. gen- 'to visit'*. Analyzuje v něm hlavní gramatické a sémantické funkce sloves *ji-* a *gen-*. Práce je velmi cenná shromážděním textových dokladů z jazyka sibe, který je poslední živou enklávou variety dnes již prakticky vymřelé mandžuštiny. Jazykem xibe hovořilo asi 35 tisíc mluvčích v Xinjiangu v roce 2000; k etniku se sice v uvedeném roce hlásilo

přes 188 tisíc obyvatel Číny (Liu Baoming 2009: 268nn), ale jen uvedených 35 tisíc v Ujgurské autonomní oblasti alespoň z části jazyk ovládá. Autorka v článku slibuje další pokračování studie i s popisem typologických rozdílů mezi altajskými a evropskými jazyky. Určitě se tedy v příštích ročnících *Mongolo-Tibetica Pragensia* máme na co těšit.

V oddílu recenzí Daniel Berounský recenzuje knihu *Eposito, Monika, ed., Images of Tibet in the 19th and 20th centuries. Études thématiques 22, II vol., École française d'Extrême-Orient, Paris 2008, 856 pp.; 100EUR; ISBN 978-2-85539-659-0*. Berounský považuje rozsáhlou antologii o 856 stranách za zdařilé aktuální dílo s neotřelými příspěvky 25 autorů. Články se nejvíce zaměřují na recepci tibetského buddhismu a tibetologii ve vybraných zemích. Antologie je rozdělena na sekce věnované Západu, Japonsku, Číně a Tibetu. Berounský oceňuje zejména čínskou a japonskou sekci se studii, které významně rozšiřují znalosti o kontextu tamních tibetologických studií ve 20. století. Dále Klára Boumová recenzuje skvělou knihu: *Valentin Ivanovich Rassadin, Soyotica. Ed. by Béla Kempf. Studia Uralo-Altaica 48. University of Szeged, Department of Altaic Studies, Szeged 2010, 229 pp. Paperback, price not stated; ISBN 978-963-306-027-8*. Monografie o poměrně málo známé sojotštině je výborným pramenem pro srovnávací turkologii, protože kromě uvedení do sociolingvistického kontextu, nástinu gramatiky a menší sbírky textů, obsahuje jako nejcennější součást reedici sojotsko-burjatsko-ruského slovníku, který byl publikován roku 2002 v nákladu pouze 50 výtisků. Recenzentka se zaměřuje hlavně na lexikální vztahy sojotštiny a tuvinštiny, jinak čtenáři přibližuje ponejvíc sociolingvistická data drobného ohroženého jazyka. Doc. J. Lubsangdorji recenzuje sociolingvistickou monografii: *Ц. Шагдарсүрэн, Эх хэлээ эвдэхгүй юм сан... Монгол хэлний мөн чанар, онцлог, одоогийн байдал, олон нийтийн эх хэлний боловсрол, сөрөг үзэгдэл [We should not spoil our mother tongue... (Essence of the Mongolian language, its special character, present-day condition, communal speech culture, negative phenomena)]. Монгол Улсын Их Сургууль, Улаанбаатар 2010, 324 pp.; ISBN 999295315-2*. Recenzent je ve shodě s autorem názoru, že negativní jevy ve vývoji jazyka mohou pocházet z kombinace nacionalismu, globalizujících se trendů v kulturním vývoji mladých osob a ve všeobecně nízké péče; věnované mateřskému jazyku. A nakonec Rachel Mikosová recenzuje monografii: *Svetlana Menkenovna Trofimova, Grammatičeskije kategorii imennyh osnov v mongol'skych jazykah (Semantiko-funkcional'nij aspekt). Izdatel'stvo kalmyckogo universiteta, Elista 2009, 282 pp. Paperback, ISBN 978-5 91458-038-1*. Recenzentka mohla být v informacích o knize o něco méně stručná a uvést kupř. výčet jazyků, se kterými Trofimova pracuje nebo zmínit lingvistický kontext, ve kterém je kniha napsána (viz například již klasická Poppeho srovnávací studie z r. 1955). Na druhé straně je čtenář dostatečně nalákán na to, aby se po knize poohlédnul. A to je účel recenzí dobrých děl, ke kterým nový svazek *Mongolo-Tibetica Pragensia* '10 rozhodně patří.

Reference

- Blažek, Václav. 2010 (recenze). *Mongolo-Tibetica Pragensia* '09, Vol. 2, No. 1 & 2 (Special Commemorative Issue in Honour of Assoc. Prof. J. Lubsangdorji on his 70th birthday). Praha: Triton 2010, ISSN 1803-5647. *Linguistica Brunensia* 58, 383–386.
- EDAL = *Etymological Dictionary of the Altaic Languages*, Part One [A-K], Part Two [L-Z], Part Three [Indices], by Sergei Starostin, Anna Dybo, Oleg Mudrak, with assistance of Ilya Gruntov and Vladimir Glumov. Leiden-Boston: Brill 2003
- Faehndrich, Burgel R. M. 2007. *Sketch grammar of the Karlong variety of Mongghul, and dialectical survey of Mongghul*. Unpubl. dissertation. University of Hawaii.
- George, Stefan. 2003. Mongghul. In: Janhunen, Juha (ed.). *The Mongolic Languages*. London: Routledge. 286–306.
- Janhunen, Juha (ed.). 2003. *The Mongolic Languages*. London: Routledge.
- Liu, Baoming (gen. ed.). 2009. *Zhongguo shaoshu minzu*. Beijing: Minzu chubanshe.

Poppe, Nicholas. 1955. *Introduction to Mongolian Comparative Studies*. Helsinki: Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 110.

Сэрржээ, Ж. 1991. *Монгол хүний нэрийн лавлах толь*. Улаанбаатар.

Сэрржээ, Б. Ж. 2007. *Монгол хүний нэрийн толь*. *Dictionary of Mongolian personal names*. Улаанбаатар: МУИС-ийн Хэвлэх үйлдвэрт хэвлэв.

Poděkování

Studie vznikla pod záštitou *Střediska pro interdisciplinární výzkum starých jazyků a starších fází jazyků moderních* (MSM 0021622435) na Masarykově univerzitě v Brně a díky grantům GAAV č. IAA901640805 a MUNI/21/BLA/2011.

Michal Schwarz
schwarz.michal@yahoo.com

Václav Blažek
blazek@phil.muni.cz

The Oxford Handbook of Linguistic Typology. Edited by Jae Jung Song. Oxford: Oxford University Press 2011. XX + 754 s. ISBN 978-0-19-928125-1. 85 liber

Letos vyšel další svazek řady lingvistických příruček nakladatelství Oxford University Press, tentokrát věnovaný typologii. Určitá potíž s ním vyvstává hned na začátku: v editorově úvodě (Jae Jung Song: *Setting the stage*; s. 1–6) najdeme sice stylistické žoviálnosti, ale ani zmínku o zcela zásadním problému definice termínu i pojmu typologie; doporučujeme editorovi k četbě Sgalla (1971). Přestože tedy jazyková typologie není definována, implicitně se jí vyrozumívá prostě práce na problému jazykové různosti. Samotná příručka je pak – racionálně – rozdělena do čtyř velkých oddílů.

První oddíl se týká základních obecných otázek (*Part I: Foundations: History, theory, and method*, s. 7–127). Tu pak tvoří šest podkapitol. Dvě z nich jsou historiografické: jedna povedenější (Paolo Ramat: *The (early) history of linguistic typology*, s. 9–24), druhá méně povedená (Giorgio Graffi: *The pioneers of linguistic typology: From Gabelentz to Greenberg*, s. 25–42), ale obě pro skutečného historiografa lingvistiky v zásadě irelevantní. Čtyři další podkapitoly pak tematizují nejdříve místo zkoumání jazykové různosti v rámci studia jazyka vůbec (Michael Daniel: *Linguistic typology and the study of language*, s. 43–68; autor tu mj. objevuje Ameriku, když na s. 54 jako novum navrhuje strukturně-funkční přístup k jazyku a čtenář se nutně ptá, zda někdy slyšel něco o pražské škole), pak otázku, jak vysvětlovat jazyková univerzália (Edith Moravcsik: *Explaining language universals*, s. 69–89), nato ještě složitější otázku, jak identifikovat prvky různých jazyků (Leon Stassen: *The problem of cross-linguistic comparison*, s. 90–99), a konečně nejtěžší problém sestavování reprezentativních jazykových vzorků pro typologické zkoumání (Dik Bakker: *Language sampling*, s. 100–127).

Druhý velký oddíl má za téma konkrétní formu zkoumání jazykové různosti (*Part II: Theoretical dimensions of linguistic typology*, s. 129–249). Opět v šesti podkapitolách se pak probírá koncept typologické příznakovosti (Joan Bybee: *Markedness: Iconicity, economy, and frequency*, s. 131–147), otázka konkurujících motivací jazykových struktur (John Haiman: *Competing motivations*, s. 148–165), důležitá otázka, jak – prototypově nebo striktně – definovat jazykové kategorie (Johan van der Auwera a Volker Geist: *Categories and prototypes*, 166–189), koncept implikačních hierarchií (Greville G. Corbett: *Implicational hierarchies*, 190–205), otázka vlivu jazykového úzu na podobu jazykových struktur (John A. Hawkins: *Processing efficiency in typological patterns*,